

■ **Борис Приходько**
Borys Prykhodko

Перший заступник Голови Національного банку України
First Deputy Governor of the National Bank of Ukraine

Стратегічні напрями підвищення рівня фінансової грамотності населення України

Strategic directions of the improvement of the financial literacy level of the population of Ukraine

У статті окреслено стратегічні напрями підвищення рівня фінансової грамотності населення України. Проаналізовано сутність поняття “фінансова грамотність”. Визначено основні засади стратегічного документа політики щодо підвищення рівня фінансової грамотності населення України.

In the article, there are determined strategic directions for improving the financial literacy of the Ukrainian population. The author analyzes the essence of the “financial literacy” concept and gives basic principles of the strategic policy aimed at the improvement of the financial literacy level of the population of Ukraine.

Ключові слова: фінансова грамотність, фінансова спроможність, довіра, захист прав споживачів фінансових послуг, фінансовий сектор.

Key words: financial literacy, financial capacity, confidence, protection of financial services consumers' rights, financial sector.

Глобальна фінансова криза, що розпочалася у 2007 році, показала важливість фінансової грамотності населення та засвідчила недостатній її рівень навіть у економічно розвинутих країнах світу. Оскільки в переважній більшості країн проблемою підвищення фінансової грамотності опікуються саме центральні банки, останнім часом діяльність Національного банку України як регулятора банківського ринку спрямована не лише на забезпечення стійкості банків, а й на формування у користувачів фінансових послуг достатнього рівня відповідних знань та навичок.

Дослідження, проведені Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Світовим банком та іншими міжнародними організаціями, свідчать про недостатній рівень фінансової грамотності більшості населення світу. Це, в свою чергу, призводить до прийняття рі-

шень потенційними споживачами фінансових послуг без грамотного та виваженого прорахування й оцінки можливих ризиків від обрання тієї чи іншої послуги в майбутньому. Нехтування населенням наслідків неправильних рішень при виборі фінансових послуг замість поліпшення обертається погіршенням фінансового добробуту. В свою чергу, відсутність інформації або її фрагментарне подання обмежує доступ до фінансових послуг для значної частини населення. Така ситуація не сприяє забезпеченню стійкості фінансового сектору та, відповідно, ефективного економічного розвитку країни.

Належний рівень фінансової грамотності населення безпосередньо впливає на здатність ефективно управляти власним коштом, раціонально здійснювати їх розподіл на короткострокові та довгострокові заощадження. Споживачі фінансових

послуг, які неефективно управляють своїми фінансовими зобов'язаннями, стають заручниками фінансових установ, які надали такі послуги. Це особливо відчувається в періоди фінансових криз, котрі загрожують стабільності фінансової системи як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Розширення спектра фінансових послуг, їх ускладнення, з одного боку, та необхідність перегляду підходів до користування ними, з другого боку, об'єктивно зумовлюють актуальність вирішення проблеми підвищення рівня фінансової грамотності населення, котра як в Україні, так і у світі набуває дедалі більшої актуальності.

В Україні питанню підвищення рівня фінансової грамотності населення приділяють увагу і науковці [4, 5], і практики [2, 6, 7]. Проте досліджується ця проблема переважно в контексті визнання її як такої та уза-

гальнення світового досвіду щодо підвищення рівня фінансової грамотності населення. Натомість питання щодо теоретико-методологічних засад вирішення проблеми підвищення рівня фінансової грамотності населення України нині є недостатньо розробленим.

Останнім часом з'явилася низка публікацій, у яких обґрунтовується необхідність розроблення стратегічних документів щодо підвищення рівня фінансової грамотності населення України, а також визначаються основні складові даних документів [7]. Ми підтримуємо цю позицію, оскільки вважаємо, що саме такий підхід до формування відповідної політики дасть змогу забезпечити її ефективність.

Запорукою успішності розроблення та реалізації політики щодо підвищення рівня фінансової грамотності населення є чітка формалізація стратегічних напрямів, у рамках яких вживатимуться певні заходи, покликані підвищити рівень фінансової грамотності населення. При цьому з метою забезпечення ефективної реалізації політики підвищення рівня фінансової грамотності населення відповідно до стратегічних напрямів, вони повинні бути регламентовані певним стратегічним документом. Усе це переконливо свідчить про необхідність здійснення подальших досліджень даного питання [7].

Метою статті є узагальнення теоретичних засад поняття “фінансова грамотність” і обґрунтування стратегічних напрямів підвищення рівня фінансової грамотності населення України.

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ “ФІНАНSOVA ГРАМОТНІСТЬ”

У економічній літературі використовуються різні підходи до визначення поняття “фінансова грамотність”. Існує точка зору, що фінансова грамотність — це сукупність знань про фінансові ринки, особливості їх функціонування та регулювання, професійних учасників та фінансові послуги, які вони пропонують, вміння користуватися фінансовими послугами з повним усвідомленням наслідків своїх дій і готовністю брати на себе відповідальність за рішення, які приймаються.

Іноді під фінансовою грамотністю розуміють знання про фінансові інститути і послуги, які ті надають, а

також вміння використовувати їх з повним усвідомленням наслідків своїх дій [1].

Інколи фінансову грамотність розглядають як здатність розуміти, яким чином працюють гроші: як їх заробляють, як ними управляють, які особливості їх інвестування та використання. У вузькому розумінні це означає наявність умінь і знань, котрі дають змогу особі приймати усвідомлені та ефективні рішення щодо власних грошових коштів.

Також існує думка, що фінансова грамотність — це наявність знань і розуміння фінансових питань. Термін “фінансова грамотність” переважно застосовується щодо особистих фінансів. Поняття “фінансова грамотність” означає знання задля правильності прийняття рішень, пов'язаних з особистими фінансами (нерухомість, страхування, інвестування, заощадження, податкове планування та вихід на пенсію). Це поняття також включає знання таких фінансових питань, як складний процент, фінансове планування, механізми роботи платіжної картки, методи заощаджень, вартість грошей у часі тощо.

Вважається, що відсутність фінансової грамотності може зумовити прийняття невважених фінансових рішень, котрі можуть негативно вплинути на “фінансове здоров'я”, тобто фінансовий стан особи, яка такі рішення приймає. Розуміння переваг і недоліків змінних або фіксованих процентних ставок — це приклад питання, за яким можна зрозуміти, чи є фінансово грамотною та чи інша особа.

Існує точка зору, відповідно до котрої фінансову грамотність розглядають як сукупність теоретичних знань, а також здатність населення використовувати свої знання на практиці. Фінансова грамотність складається з багатьох чинників, зокрема з ефективного управління власними фінансами, здійснення обліку доходів і витрат, вміння орієнтуватися в особливостях тих чи інших фінансових послуг, мати актуальну інформацію про ситуацію на фінансових ринках, приймати обґрунтовані рішення щодо фінансових послуг і нести відповідальність за такі рішення [8].

Іноді під фінансовою грамотністю розуміють здатність населення ефективно управляти особистими фінансами; вести облік витрат і доходів домашніх господарств та здійснювати коротко- чи довгострокове фінансове

планування; оптимізувати співвідношення між заощадженнями та споживанням; виокремлювати особливості різних фінансових послуг, володіти актуальною інформацією про ситуації на фінансових ринках; приймати виважені рішення щодо фінансових послуг і усвідомлено нести відповідальність за такі рішення [3].

З огляду на викладене вище доводиться констатувати, що фінансова грамотність — це насамперед сукупність знань щодо фінансових понять (наприклад, “депозит”, “процентна ставка”, “кредит”) і особливостей різних фінансових послуг. Водночас ми не погоджуємось із визначеннями поняття “фінансова грамотність”, які за своїм змістом фактично отождожують фінансову грамотність і фінансову спроможність. Адже поняття “фінансова спроможність”, на наш погляд, на відміну від поняття “фінансова грамотність”, включає не лише загальні знання з економіки, а й вміння (здатність) ефективно використовувати ці знання на практиці. Поняття “фінансова спроможність” є значно ширшим і включає, крім фінансових знань (грамотності), також підходи, навички та поведінку.

Таким чином, під фінансовою спроможністю слід розуміти здатність діяти з метою задоволення власних фінансових інтересів за певних соціально-економічних умов. Отже, це поняття включає знання, підходи, навички та поведінку споживачів у процесі управління власними фінансами, а також усвідомлений вибір і отримання фінансових послуг, які відповідають їхнім потребам.

Проведений аналіз визначень поняття “фінансова грамотність” дає змогу констатувати, по-перше, відсутність єдиного визначення цього поняття, а по-друге, — отождоження понять “фінансова грамотність” та “фінансова спроможність”.

На нашу думку, задля уникнення колізій у законодавстві, яке має бути розроблене стосовно питання забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг в Україні, зокрема підвищення рівня фінансової грамотності, доцільним є закріплення запропонованих вище понять у відповідних стратегічних документах (стратегії, програмі тощо). Адже саме в стратегічних документах визначатиметься бачення щодо політики у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг в Україні, зокрема підвищення рівня фінансової грамотності [4, 7].

ЗАХОДИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УКРАЇНІ

Нині в Україні вже реалізовано низку заходів для підвищення рівня фінансової грамотності населення. Так, фахівцями Національного банку України підготовлено проект Концепції розроблення та поетапного впровадження цільових програм підвищення фінансової грамотності населення в Україні. Також Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України разом із Національним банком України та Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) упродовж 2012–2013 рр. реалізує дослідно-експериментальний освітній проект із підвищення рівня фінансової грамотності української молоді, розрахований на сім років.

Однак життя поодиноких заходів навряд чи суттєво вплине на підвищення рівня фінансової грамотності населення України без системного підходу до вирішення цієї проблеми. Тому, незважаючи на певні позитивні зрушення в напрямі підвищення рівня фінансової грамотності населення України, досі не прийнято документа, який би розкривав стратегічне бачення щодо відповідної політики.

У 2012 році було схвалено “Стратегію захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг в Україні на 2012–2017 рр.”, яка стала першим важливим кроком на шляху розбудови в нашій державі ефективної системи захисту прав споживачів фінансових послуг. Стратегія спрямована на формування комплексної системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг, а її реалізація має сприяти фінансовій стабільності та зростанню добробуту громадян, забезпеченню належної якості надання фінансових послуг, стане на заваді застосуванню дискримінаційної щодо споживачів практики роботи фінансових установ тощо. Одним із принципів реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг у зазначеній Стратегії визначено “сприяння підвищенню рівня фінансової грамотності та обізнаності споживачів фінансових послуг”.

Проте, незважаючи на наявність Стратегії, яка визначає загальні засади захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг, та з огляду на те, що питання стосується практично

Таблиця. Етапи та основні засади розроблення та реалізації стратегічного документа щодо підвищення рівня фінансової грамотності населення України

№	Етап	Зміст етапу	Заходи / Принципи
1	Підготовчий	Підготовка стратегічного документа: визначення сфери його застосування та цілей шляхом проведення оцінки, зіставлення та консультації	1. Узагальнення та оцінки існуючих ініціатив 2. Проведення оцінки потреб населення та ключових питань політики 3. Проведення консультацій 4. Визначення рівня національної обізнаності та комунікації
2	Розроблення	Визначення механізму управління та ролі основних зацікавлених сторін у розробленні та реалізації стратегічного документа Розроблення “дорожньої карти” стратегічного документа: ключові пріоритети, цільові аудиторії, оцінка впливу та ресурси	1. Визначення провідної установи 2. Визначення особливостей координації та ролі відповідальності різних зацікавлених сторін (органів державної влади, фінансових установ та міжнародних організацій) 1. Загальне визначення цілей та політики пріоритетів 2. Визначення цільових аудиторій 3. Проведення загальної оцінки впливу 4. Визначення необхідних ресурсів
3	Реалізації	Впровадження стратегічного документа: канали поширення інформації та оцінка програм	1. Застосування методів поширення інформації, тренінгів та інструментів 2. Визначення впливу та проведення оцінки програм

Джерело: складено за [10].

кожного громадянина нашої країни і безпосередньо впливає на підвищення довіри до ринків фінансових послуг, особливої актуальності набуває розроблення окремого стратегічного документа (стратегії) щодо підвищення рівня фінансової грамотності населення України, який, власне, й стане основою для реалізації відповідної політики в нашій державі [7].

Ми вважаємо, що створення відповідного стратегічного документа має здійснюватися з урахуванням Принципів високого рівня з розроблення національних стратегій фінансової освіти, підготовлених ОЕСР/Міжнародною мережею в галузі фінансової освіти і схвалених лідерами “Групи 20” на саміті в Лос-Кабосі [10].

Слід зауважити, що Організація економічного співробітництва та розвитку тлумачить “фінансову освіту” як процес, у результаті якого споживачі вдосконалюють свої знання про фінансові послуги та про ризики їх використання з метою здійснення усвідомленого вибору, отримують інформацію щодо органу, до якого слід звертатися за допомогою [10]. Таке визначення цілком об’єктивно підпадає під поняття “фінансова грамотність”.

Беручи до уваги рекомендації ОЕСР, стратегічний документ щодо фінансової грамотності повинен:

- визнавати важливість фінансової грамотності, в т. ч. на законодавчому рівні, та окреслювати її значення і сферу впливу на державному рівні у взаємозв’язку з визначенням національних потреб і прагалин;

- передбачати взаємодію різних зацікавлених сторін, а також іденти-

фікацію національного лідера або координуючого органу (ради);

- містити дорожню карту щодо досягнення конкретних і задалегідь визначених цілей упродовж певного періоду часу;

- забезпечувати керівництво для застосування індивідуальних програм, щоб ефективно та належним чином зробити свій внесок у національну стратегію [10].

Розроблення та реалізація стратегічного документа з підвищення рівня фінансової грамотності населення України має відбуватися у кілька етапів і ґрунтуватися на Принципах високого рівня з розроблення національних стратегій фінансової освіти (див. таблицю).

Такий документ повинен бути орієнтований насамперед на вирішення конкретних проблем. Саме точність і чіткість визначення проблем, що стоять на заваді здобуття належної фінансової грамотності населенням України, є ключовою передумовою правильного визначення стратегічних напрямів підвищення її рівня. При цьому чітке визначення стратегічних напрямів є важливою передумовою вироблення ефективних заходів, які будуть реалізовані в рамках кожного з напрямів. Це, в свою чергу, сприятиме ефективному розробленню та реалізації політики щодо подолання проблем, котрі зумовлюють низький рівень фінансової грамотності населення України.

Таким чином, стратегічний документ ні в якому разі не повинен рекламувати фінансові послуги та установи, котрі їх надають. Призначення цього документа полягає у визначен-

ні проблем, напрямів і заходів щодо їх подолання з метою підвищення рівня фінансової грамотності населення.

Аналізуючи результати опитування щодо рівня фінансової грамотності населення в Україні, проведеного в рамках проекту технічної допомоги USAID “Розвиток фінансового сектору” (FINREP) [2], можемо виокремити такі проблеми:

- недостатнє розуміння споживачами ризиків і вигод від отримання фінансових послуг;
- низький рівень знань і компетенції в галузі права та інформації щодо юридичних обов’язків при отриманні фінансових послуг;
- невпевненість споживачів у прийнятті фінансових рішень;
- недостатній доступ населення до фінансових послуг.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

Зважаючи на визначені проблеми, наведемо основні стратегічні напрями підвищення рівня фінансової грамотності населення України.

Забезпечення усвідомлення споживачами притаманних фінансовим послугам ризиків та вигоди від їх отримання. На сьогодні, з одного боку, має місце ситуація, коли значна частина населення України вже отримала так звану “ін’єкцію проти кредиту”, наслідком чого стала недовіра до фінансових установ. З другого боку, після низки банкрутств фінансових установ, населення України, яке тримає свої грошові кошти на депозитах, досі проявляє велику обачливість щодо їх розміщення. Зазначене вище свідчить про низький рівень фінансової грамотності в нашій країні. Саме по собі незнання споживачами ризиків фінансових послуг породжує їх невпевненість в отриманні фінансової послуги взагалі або в конкретно взятій фінансовій установі. Досить часто це навіть зумовлює відмову споживачів від отримання фінансових послуг.

Важливим стратегічним напрямом забезпечення фінансової грамотності населення України має бути **підвищення рівня знань і компетенцій в галузі права та поінформованості про можливі правові наслідки отримання фінансових послуг.** Нині доводиться констатувати, що саме оцінка правового змісту документів, зокрема щодо взаємовідносин позичальника

та кредитора, часто є предметом вирішення відповідних суперечок у суді. Таким чином, найістотніша прогалина в знаннях існує саме в питанні обізнаності споживачів фінансових послуг про правовий зміст договорів кредиту.

У цьому контексті на особливу увагу заслуговують проблеми недостатньої обізнаності споживачів фінансових послуг стосовно ефективного та доступного механізму врегулювання спорів між ними і фінансовими установами. Зокрема, це стосується інституту незалежного (громадського) фінансового омбудсмана, створення якого за німецькою моделлю (недержавного фінансового омбудсмана) на базі асоціацій чи об’єднань банків (досвід Німеччини, Росії) є найактуальнішим для України [6].

У цілому зазначена проблема полягає у відсутності в більшості населення правових знань щодо прав, обов’язків та наслідків отримання фінансової послуги (споживчого або іпотечного кредиту, овердрафту за картковим рахунком тощо). Більшість споживачів фінансових послуг не бажає ретельно вивчати зміст договору, сподіваючись, що “їм пробачать їх незнання”. Приймаючи будь-яке фінансове рішення, споживач фінансових послуг повинен чітко усвідомлювати його наслідки, розраховувати лише на реальні доходи з обов’язковим урахуванням можливості настання непередбачуваних обставин, за яких він не буде спроможний обслуговувати свої зобов’язання перед фінансовими установами.

Також стратегічним напрямом підвищення рівня фінансової грамотності населення України має бути **поліпшення поінформованості щодо фінансових послуг і особливостей їх використання та посилення впевненості споживачів у прийнятті фінансових рішень (здійснення усвідомленого вибору фінансової послуги).** За результатами досліджень щодо рівня фінансової грамотності населення України доводиться констатувати наявність, як правило, двох протилежних підходів у споживачів фінансових послуг щодо сприйняття ними рівня своєї фінансової грамотності. Одна частина населення розглядає фінансові поняття як вельми складні для усвідомлення і визначає рівень своєї фінансової грамотності як низький, друга частина доволі часто переоцінює своє розуміння фінансових питань і, як наслідок, не усвідомлює рі-

вень своєї необізнаності та приймає необґрунтовані й невиважені фінансові рішення. Інколи такі рішення призводять до того, що споживачі фінансових послуг стають жертвами фінансових зловживань або учасниками шахрайських схем.

Це об’єктивно свідчить про необхідність посилення уваги до проблеми підвищення рівня поінформованості споживачів. При цьому вкрай важливим є забезпечення доступності, своєчасності та достовірності інформації про фінансову послугу, можливі канали її отримання та наслідки від порушення умов договору про надання послуги.

Стратегічним напрямом підвищення рівня фінансової грамотності населення України ми також вважаємо **забезпечення справедливого та рівного доступу населення до фінансових послуг.** Нині доводиться констатувати нерівномірне територіальне розміщення фінансових установ, зокрема банків, що обмежує доступ окремих категорій населення, насамперед сільського, до фінансових послуг. Найбільша кількість банків та їхніх філій на 100 тис. жителів станом на 01.01.2013 р. зосереджена у Києві та Київській області (3.3 установи на 100 тис. жителів), у Одесі та Одеській області (1.0 установи на 100 тис. жителів), а також у Дніпропетровській та Полтавській областях (0.9 установи на 100 тис. жителів), тоді як у більшості областей України значення цього показника перебуває в діапазоні 0.4–0.6 установи на 100 тис. жителів.

Враховуючи визначені вище стратегічні напрями, звертаємо увагу, що **ключовою метою діяльності з підвищення рівня фінансової грамотності населення має бути стимулювання громадян до самостійного отримання мінімальних теоретичних знань, формування вмінь і навичок при виборі фінансової послуги та фінансової установи, що надає послугу.** При цьому важливим чинником є наявність так званого алгоритму дій споживача фінансової послуги на всіх етапах її отримання: ознайомлення з умовами, згода на отримання, підписання договору, його виконання, припинення дії тощо.

Заходи, які мають бути реалізовані в рамках кожного стратегічного напрямку, повинні забезпечувати інтерактивність, давати змогу споживачам фінансових послуг сповіщати про свої проблеми та потреби, отримувати

ти необхідну роз'яснювальну та інформаційну підтримку. Серед найважливіших, на наш погляд, заходів підвищення рівня фінансової грамотності населення України мають бути такі: створення системи навчання викладачів і реалізація єдиної інформаційної політики. Це зумовлено рядом причин.

Створення системи навчання викладачів, з огляду на забезпечення ефективності реалізації політики щодо підвищення рівня фінансової грамотності населення України, є дуже важливим. Адже спеціально підготовлені для цього викладачі, які зможуть на належному рівні передавати знання щодо фінансових понять, особливостей фінансових послуг, неодмінно сприятимуть досягненню позитивного та швидкого результату.

Вкрай важливим заходом є *реалізація єдиної інформаційної політики*. Це пояснюється тим, що, не володіючи фінансовими знаннями, споживачі фінансових послуг можуть неправильно сприйняти інформацію, яка надається, зокрема, засобами масової інформації. В свою чергу, реалізація єдиної інформаційної політики має передбачати проведення роз'яснювальної роботи, зокрема щодо новин економіки та державної економічної політики, а не лише серед звичайних громадян, а й серед журналістів, які висвітлюють фінансові питання в засобах масової інформації.

Також, на наш погляд, у рамках обґрунтованих нами стратегічних напрямів підвищення рівня фінансової грамотності населення мають бути реалізовані такі заходи:

- публічні інформаційно-консультативні заходи для різних категорій слухачів (майстер-класи, конференції, семінари, лекції, круглі столи тощо);

- видання та розповсюдження інформаційно-просвітницьких матеріалів (брошури, книги, довідники тощо);

- створення спеціалізованого освітньо-пізнавального веб-сайту з фінансових питань для населення, який міститиме матеріали освітнього характеру (ігри для дітей, курси для школярів, студентів, просвітницькі програми для дорослого населення тощо);

- проведення спеціалізованих заходів із фінансової грамотності;

- проведення кампанії соціальної реклами (просвітницька ініціатива) на телебаченні "Фінансова грамотність – переваги для кожного";

- розроблення навчальних програм;

- створення постійно діючих і пересувних експозицій, наприклад, Національного банку України з історії грошей у регіональних музеях;

- видання та розповсюдження щомісячного інформаційно-пізнавального журналу для споживачів фінансових послуг;

- створення регіональних інформаційно-консультативних центрів (пунктів).

Мета перелічених заходів – насамперед забезпечити умови для отримання споживачами фінансових послуг повної, своєчасної та достовірної інформації про основні характеристики (параметри) фінансової послуги, властиві їй ризики та вигоди від її отримання. Ефективна реалізація цих заходів потребує скоординованих дій з боку органів регулювання та нагляду за фінансовим сектором України, фінансових установ, профільних міністерств, освітніх закладів, засобів масової інформації.

Під час розроблення заходів щодо реалізації політики з підвищення рівня фінансової грамотності населення України необхідна класифікація всіх заходів, які реалізовуватимуться в рамках зазначеної політики, за такими ознаками: строк їх реалізації (негайні, довгострокові); цільові групи, на які вони спрямовані (студенти, пенсіонери, школярі, молоді сім'ї); інструменти (медійні, адміністративні, освітні заходи, роз'яснювальна робота тощо).

З метою оцінки ефективності впровадження стратегії підвищення рівня фінансової грамотності населення України необхідним є розроблення відповідних індикаторів, які б давали змогу оцінити ступінь виконання поставлених завдань. Слід зазначити, що в світовій практиці проведеному моніторингу зазвичай передують розроблення основних засад методології оцінки впровадження (реалізації) стратегічного документа, що дає змогу в подальшому здійснювати оцінку ефективності реалізації політики щодо підвищення рівня фінансової грамотності.

ВИСНОВКИ

Виходячи з викладеного вище, можемо констатувати, що нині в Україні рівень фінансової грамотності населення ще залишається низьким, про що свідчить відсутність

у більшості громадян елементарних знань щодо фінансових понять. Це вказує на актуальність розроблення окремого стратегічного документа щодо підвищення рівня фінансової грамотності населення України, реалізація якого сприятиме формуванню необхідних знань і навичок раціональної та зваженої поведінки споживачів фінансових послуг.

Враховуючи результати опитування щодо рівня фінансової грамотності населення в Україні, можемо зробити обґрунтований висновок, що стратегічними напрямами її підвищення є: поліпшення розуміння споживачами ризиків та вигоди використання фінансових послуг, підвищення рівня знань і компетенції в галузі права, а також поінформованості щодо юридичних обов'язків при використанні фінансових послуг, поліпшення поінформованості та впевненості споживачів у прийнятті фінансових рішень і забезпечення справедливого та рівного доступу населення до фінансових послуг.

Основні засади політики щодо підвищення рівня фінансової грамотності населення України слід узагальнити у відповідному стратегічному документі, який би розкривав стратегічне бачення щодо напрямів її підвищення та заходів, що мають бути реалізовані в межах кожного з напрямів. Це дасть змогу, з одного боку, забезпечити розроблення та реалізацію відповідної політики на системній основі, а з другого, – уникнути дублювання заходів і підвищити ефективність використання ресурсів для їх реалізації.

Найважливішими заходами, які мають бути запроваджені в рамках кожного з напрямів, є: забезпечення системи підготовки викладачів та проведення єдиної інформаційної політики. Перший захід передбачає підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно передавати свої знання з фінансових понять цільовим аудиторіям та продемонструвати реальні навички стриманого, виваженого користування фінансовими послугами. Другий захід передбачає єдиний підхід у проведенні просвітницько-роз'яснювальної роботи, зокрема засобами масової інформації, щодо фінансових послуг.

З огляду на відсутність в Україні методології та практики оцінювання ефективності впровадження стратегічного документа щодо підвищення рівня фінансової грамотності насе-

лення актуальним є проведення подальших досліджень, пов'язаних із розробленням методології оцінки впровадження (реалізації) стратегічного документа, яка дасть змогу оцінювати ефективність реалізації політики, спрямованої на підвищення рівня фінансової грамотності населення України.

Загалом належний рівень фінансової грамотності та ефективна система захисту прав споживачів фінансових послуг хоча й не можуть самостійно запобігти можливим проблемам у майбутньому, проте вони сприятимуть зменшенню ризиків, які, зокрема, проявляються в періоди криз.

Розуміючи важливість цієї проблеми, Національний банк України плідно працює з міністерствами та відомствами України, банківською спільнотою, зокрема НАБУ, міжнародними фінансовими організаціями з метою забезпечення підвищення рівня фінансової грамотності населення України.

портал о личных финансах. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.azbukafinansov.ru/about/>.

2. *Захист прав споживачів фінансових послуг: поінформовані та захищені споживачі — запорука підвищення довіри до фінансового сектору // Проект USAID “Розвиток фінансового сектору” (FINREP). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/legal_publication_jan2013_ua.pdf.*

3. *Концепция государственной программы повышения финансовой грамотности населения Республики Беларусь на 2013–2018 годы. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbrb.by/today/NPA_projects/Finliteracy.pdf.*

4. *Мищенко В. И. Принципы и задачи повышения уровня финансовой грамотности населения / В.И.Мищенко // Непрерывное образование: вызовы, компетенции, гибкость и последствия для образовательных структур. — М.: Общественная палата РФ, 2012. — С. 84–89.*

5. *Слав'янська Н., Незнамова А. Підвищення фінансової грамотності: комерційний проект чи державна не-*

обхідність? / Н.Слав'янська, А.Незнамова // Вісник Національного банку України. — 2013. — № 4. — С. 31–35.

6. *Соркін І. В. Альтернативні механізми врегулювання спорів у сфері фінансових послуг: світовий досвід та реалії України / І.В.Соркін // Фінанси України. — 2013. — № 10. — С. 7–19.*

7. *Соркін І. В. Методологічні засади розроблення стратегічних документів щодо фінансової грамотності / І.В.Соркін // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. — 2013. — № 2 (15). — С. 281–289.*

8. *Финансовая грамотность и защита потребителей: незамеченные аспекты кризиса: Рекомендация ОЭСР относительно надлежащей практики финансового образования и знаний о кредитах // ОЭСР. — 2009. — Июнь. — 20 с.*

9. *G20 HIGH-LEVEL PRINCIPLES ON FINANCIAL CONSUMER PROTECTION. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-markets/48892010.pdf>.*

10. *OECD/INFE HIGH-LEVEL PRINCIPLES ON NATIONAL STRATEGIES FOR FINANCIAL EDUCATION, August 2012. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oecd.org>.*

Література

1. *Азбука финансов. Универсальный*

Запитання – відповідь/

Практичні питання банківської діяльності Practical aspects of banking

Чи можна відкрити поточний рахунок в Україні представнику спеціалізованої установи ООН, надавши документ, виданий статутною організацією ООН?

Обов'язкова процедура ідентифікації клієнтів під час відкриття рахунку встановлена нормами Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму” (надалі – Закон). Частинами 1, 2 та 10 статті 9 цього Закону передбачено, що банк як суб'єкт первинного фінансового моніторингу відповідно до законодавства зобов'язаний на підставі поданих офіційних документів або засвідчених в установленому порядку їхніх копій здійснювати ідентифікацію клієнтів до/або під час встанов-

лення ділових відносин, укладення правочинів, але до проведення фінансової операції, відкриття рахунку. Зазначимо, що відповідно до вказаної статті Закону суб'єкт первинного фінансового моніторингу має ідентифікувати як юридичну особу, так і особу, яка діє від імені або за дорученням чи в інтересах цієї юридичної особи.

Водночас частиною 14 статті 9 Закону передбачене право банку здійснювати спрощену ідентифікацію клієнта, якщо клієнтом виступає міжнародна установа чи організація, в якій бере участь Україна відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Аналогічні норми містяться й у Положенні “Про здійснення банками фі-

нансового моніторингу”, затверженому постановою Правління Національного банку України від 14.05.2003 р. № 189 (надалі – Положення). Відповідно до пункту 5.7 глави 5 Положення банк проводить спрощену ідентифікацію міжнародних установ та організацій, у яких бере участь Україна відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Порядок відкриття поточних рахунків у національній та іноземних валютах спеціалізованим установам Організації Об'єднаних Націй, котрі здійснюють свою діяльність відповідно до Конвенції ООН “Про привілеї та імунітети спеціалізованих установ” (надалі – Конвенція), визначено главою 14 Інструкції “Про порядок від-